

O NOUĂ INSCRIPȚIE DESCOPERITĂ LA MICIA

DE

LIVIU MĂRGHITAN

După cum consemnează și alte studii și articole recent apărute¹, castrul și așezarea romană de la Vețel (județul Hunedoara) au fost și continuă să fie obiectivul unor ample săpături arheologice cu caracter de salvare. Edificarea unui complex de construcții actuale în perimetrul cu urme romane a făcut ca în paralel cu cercetările sistematice să fie scoase la iveală, în condiții de cele mai multe ori puțin prielnice pentru vestigiile antice, monumente epigrafice și sculpturale, substrucții de clădiri, morminte și un mare număr de obiecte mărunte, dar nu lipsite de semnificație istorică².

Altarul votiv pe care îl prezentăm, actualmente, păstrat la muzeul din Deva, face parte tocmai din această categorie a antichităților micene descoperite în mod fortuit, în împrejurări care s-au soldat cu o nedorită deteriorare a inscripției.

Cu prilejul nivelării terenului din aria de protecție a unui canal de scurgere a apelor reziduale (fig. 1), la adâncimea de 0,30 m, lama agregatului ce executa operațiunea respectivă a atins monumentul epigrafic, ce era îngropat în sol, avînd textul în partea superioară. Datorită friabilității deosebite a rocii de augit-andezit din cariera de la Uroi, din care este confecționat altarul, contactul dur cu tăișul metalic a dus la sfărîmarea și răspîndirea pe o întinsă suprafață a fragmentelor, dealtfel foarte mărunte, făcînd imposibilă recuperarea lor. Concomitent cu descoperirea monumentului, în acel loc au fost surprinse, și desigur parțial dislocate, resturile din subsol a unor ziduri de piatră³, care după conturul terenului ocupă o suprafață de aproximativ 900 m².

¹ Octavian Floca, Ștefan Ferenczi, Liviu Mărghit, *Micia — grupul de cuptoare romane pentru ars ceramică*, Deva, 1970, p. 5 și urm.; Octavian Floca, Sargetia, 5, 1968, p. 49 și urm.; D. Tudor, *Orașe, Țiguri și sale din Dacia romană*, București, 1968, p. 128 și urm.; Octavian Floca, Valentin Vasiliev, Sargetia, 5, 1968, p. 121 și urm.; Lucia Marinescu, Liviu Mărghit, ActaMN, 5, 1968, p. 125 și urm.; Liviu Mărghit, SCIV, 21, 1970, p. 579 și urm.

² Valentin Vasiliev, Liviu Mărghit, Apulum, 7, 1968, p. 423 și urm.; Liviu Mărghit, RevMuz, 5, 1968, p. 448; idem, RevMuz, 6, 1969, p. 533.

³ Cercetarea întregului edificiu n-a fost posibilă deoarece terenul respectiv face parte din circuitul agricol.

Piatra cu inscripție (fig. 2) e de formă paralelipipedică, cu înălțimea de 1,05 m, lățimea de 0,38 m și grosimea de 0,34 m.

Extremitatea de sus, deși foarte deteriorată, mai păstrează o parte din ornamentația inițială, constind dintr-un chenar compus din patru linii incizate și dintr-o rozetă amplasată în partea de mijloc a „fronte-

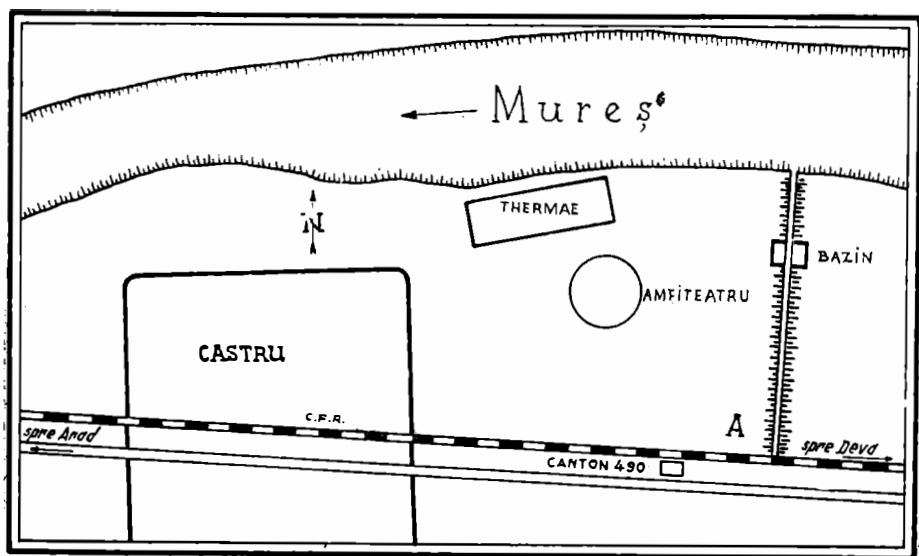

Fig. 1. Micia. Planul așezării. A — locul descoperirii monumentului.

nului”. Un picior scund, de formă oarecum cilindrică, situat în dreptul rozetei, servind foarte probabil ca pilon de fixare pentru un alt obiect ce era așezat pe altar, încheie grupul elementelor legate de decorul monumentului.

Ca mod de execuție tehnică, menționăm tratarea mai îngrijită a feței și a părților laterale, în vreme ce spatele a fost cioplit într-o măsură mai redusă.

Literele sînt suficient de bine adîncite, dar în privința uniformității lor vădesc faptul că au fost lucrate de un lapicid fără prea multă îndemînare. Majoritatea au înălțimea cuprinsă între limitele de 6,2—6,5 cm, cu o singură excepție clară, a unei litere de 10 cm. Cele șapte rînduri ale epigrafei dețin o suprafață totală de $0,60 \times 0,38 \text{ m}^2$. Textul ne reprezentînd eroziuni provocate de intemperii din antichitate, sau de excesivă și îndelungată umiditate, descifrarea sa, în cazul descoperirii în condițiuni prielnice, nu ar fi implicat aproape nici o dificultate de lectură.

După cum se poate urmări din fig. 2 au rămas lizibile următoarele grupuri de litere: D, E, A, N, în rîndul inițial, un „I” alungit, urmat de V și N, în rîndul secund, P, A, M și P în ligatură, I, V, în cel de al treilea șir, cîte trei litere în rîndurile patru și cinci, R, V, F și P, R, A, precum și II, C în asociere cu O, M, iar în finalul textului se disting V, S și o secvență din litera L. Întregirea conținutului, prin completarea literelor din porțiunea distrusă, la prima vedere pare doar o forma-

litare, adăugirile rindurilor 1, 4, 5, 6 și 7 fiind sugerate de alte inscripții, unele dintre ele fiind chiar de la Micia. Nu putem însă afirma același lucru despre întregirea r. 2—3, și îndeosebi rîndul secund care este cel mai lezat din toată inscripția.

Fig. 2. Micia. Altar dedicat Diane și Lunii.

Ținînd cont de raportul dintre mărimea literelor și spațiul rămas disponibil în fiecare rînd, propunem întregirea următoare, pe care o vom motiva în cea de-a doua parte a articolului :

D E A N [AE]
 [ET] L U N [AE]
 P(ublius) A M P I V [S]
 R V F I [NVS]
 P R A [E(fectus) COH(ortis)]
 II C O M [MAG(enorum)]
 V(otum) S(olvit) L(ibens) [(M(erito))].

Numele Dianei, redat pe monument D E A N A, dovedește că cea dintîi dintre divinitățile cărora le este dedicat altarul e zeița al cărei cult a fost intens practicat în Dacia romană ⁴ după cum o confirmă pe lingă

⁴ *Istoria României*, I, București, 1960, p. 326 și 334.

inscripții, apreciabilul număr de statuete și reliefuri votive⁵ descoperite în provincia nord-dunăreană.

Litera din rîndul secund, un „i” mai înalt decît celelalte semne grafice ale inscripției, măsurînd 10,1 cm, urmată de fragmente suficient de mari din V și N, sugerează că a doua zeitate ar putea fi Junona. Dar analogiile din bibliografia ce ne-a stat la dispoziție nu mai consemnează un alt caz în care respectivele divinități feminine să fie asociate pe același monument, fără a fi însoțite de alți zei⁶. Alt fapt ce vine în contradicție cu datele cunoscute ar fi menționarea numelui Dianei înaintea unui personaj sacru cu prerogative atît de însemnate cum era Junona. În inscripțiile unde apare și Jupiter, Junona deține locul imediat următor⁷, în vreme ce în textele epigrafice în care zeul suprem lipsește, Junona se află pe primul plan⁸. Referitor la locul Dianei, în cadrul grupurilor de divinități, observăm că în toate cazurile ea figurează în finalul înșiririi zeilor respectivi⁹. Junona e secondată în cele mai frecvente cazuri de către Minerva¹⁰, exemplu ce face și mai puțin plauzibilă posibilitatea asocierii, pe monumentul aici în discuție, a importante zeite, cu Diana.

Considerațiile anterioare ne conduc către interpretarea aceluși „i” majuscul din rîndul al doilea, ca fiind litera L, care urmată de V și N reprezintă prima parte a numelui Luna. În textul citorva altare votive Diana și Luna figurează împreună, cu deosebirea față de inscripția noastră că Luna e consemnată înaintea Dianei¹¹. Prezența celor două zeități în epigrafa de la Micia se explică prin faptul că adoratorii lor din antichitate le acordau o seamă de atribuții comune¹², chiar și templele acestora din metropola imperiului fiind învecinate.

Substituirea literei I prin E din numele Dianei se inscrie și ea în categoria cazurilor de acest gen atestate în alte inscripții¹³, provenite din provinciile situate în nordul și vestul peninsulei Balcanice. Este foarte verosimil ca această alternativă, cu E în loc de I, să illustreze modul în care era pronunțat numele Dianei de către majoritatea populației din aceste ținuturi.

Completarea rîndului al treilea, în care se menționează persoana ce a edificat altarul o facem tot în temeiul unor analogii epigrafice. Presupunem ca plauzibilă forma A M P I V S¹⁴, fără a exclude cu desăvîrșire posibilitatea unor lecturări ca A M P E I V S¹⁵, or, mai puțin probabil, A M P L V S. Pentru rîndul al patrulea, existența unei frînturi din partea

⁵ Mihai Bărbulescu, *Dacia*, N.S., 16, 1972, p. 203 și urm.; Ioan Andrițoiu, *Rev.Muz.*, 6, 1969, p. 531.

⁶ ILS, II, 3090, 3092.

⁷ Idem, 3083, 3090, 3092; CIL., III, 1350.

⁸ ILS, II, 3084, 3091.

⁹ CIL., III, Suppl. 1, 7771; ILS II, 3090, 3092, 3094.

¹⁰ ILS, II, 3083, 3084, 3091, 3092.

¹¹ CIL., III, Suppl. 1, 7771; ILS, II, 3090, 3094; RE, V, p. 334.

¹² DA, II, 1, p. 156; RE, XIII, p. 1810; Pierre Grimal, *Dictionnaire de la mythologie grèque et romaine*, Paris, 1963, p. 265.

¹³ CIL., III, Suppl. 1, 3156/a, 7117; idem. Suppl. 2, 12370, 14076, 14086, 14206/13; ILS, II, 3265, 3276; Mihai Bărbulescu, *op. cit.* p. 204.

¹⁴ AnnEp., 1969–1970, nr. 95.

¹⁵ CIL., III, 2400, 3172.

superioară a literei I dovedește ca certă citirea R V F I N U S, excluzând eventualitatea ca să figureze R V F V S.

Cele trei litere clar lizibile de la începutul antepenultimului rînd, P R A, avînd dedesubtul lor pe II C O M, și acestea din urmă foarte distincte, sînt suficient de edificatoare în privința funcției militare a lui P. Ampius Rufinus, de prefect al cohortei a II-a a commagenilor, formație auxiliară confirmată la Micia și prin alte mărturii epigrafice¹⁶.

Prezența a trei dintre literele formulei tipice de încheiere a textului inscripției, și anume — V, S, partea inferioară a siglei L, ne scutește de alte comentarii.

Dacă textul monumentului votiv recent descoperit la Micia, la fel cu celelalte epigrafe din această așezare, ridicate de elemente ce făceau parte din a doua cohortă a commagenilor, nu aduce date noi în privința compunerii efectivelor respectivei formații militare¹⁷, ni se conferă totuși numele unui prefect necunoscut pînă acum nici la Micia, nici în provincie. În comparație cu alte două altare votive micene, înălțate de oșteni ai aceleiași *Coh. II Commagenorum* unor divinități „naționale”, Jupiter Turmasgades, I.O.M. Dolichenus¹⁸, exemplarul nostru e dedicat unor zeități din pantheonul roman¹⁹. Este dealtfel cel dintîi text cunoscut în așezarea antică de la Vețel, conferit acestor zeități de ordin secundar²⁰, Diana și Luna.

Ridicarea de altare în cinstea Dianei de către persoane ce dețineau funcții militare este un obicei frecvent atît în Dacia romană²¹ cît și în alte provincii ale Imperiului roman²². Spre deosebire de celelalte inscripții votive, în textul acestui monument Diana este menționată înaintea numelui Lunei.

Referitor la încadrarea în timp a altarului edificat de P. Ampius Rufinus, lipsind elementele cronologice furnizate de o săpătură arheologică, considerăm deocamdată că el poate fi datat în perioada celorlalte inscripții ale cohortei de commageni, aflate la Micia²³.

Semnalarea unor temple și sanctuare pe aria așezării romane din Vețel, prin prezența mai multor monumente votive²⁴, face posibilă presupunerea că substrucțiunile din locul descoperirii altarului conferit Dianei și Lunei să fi fost în antichitate un lăcaș de cult al acestor zeițe. Dar respectiva ipoteză va primi răspunsul cuvenit numai după efectuarea unor săpături sistematice în acel punct.

¹⁶ I. I. Russu, *ActaMN*, 6, 1969, p. 172.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ CIL, III, 1355, Suppl. 1, 7848, 7854, 7855.

²⁰ Pierre Grimal, *op. cit.*, p. 265.

²¹ CIL, III, Suppl. 1, 7771.

²² ILS, II, 3245, 3259, 3265.

²³ I. I. Russu, *op. cit.*, p. 172.

²⁴ C. Daicoviciu, *Sargetia*, 2, 1940, p. 117 și urm.; Octavian Floca, *Sargetia*, 5, 1968, p. 51; Valentin Vasiliev, *Liviu Mărghitani, Apulum*, 7, 1968, p. 429.

UNE NOUVELLE INSCRIPTION DÉCOUVERTE À MICIA

RÉSUMÉ

Dans la présente étude on décrit et interprète une nouvelle inscription découverte sur le territoire du village Veşel (dep. Hunedoara).

L'Autel votif dédié à Diana et Luna atteste pour la première fois le nom d'un *praefectus cohortis*, inconnu dans la province Dacia.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Micia. Plan d'ensemble. A — le lieu de la découverte du monument.

Fig. 2. Micia. Autel dédié à Diana et Luna.